

lähennetty
Kouluhallinn
8.6.1997
Jouko Pietilä

**KERTOMUS TORNION ASPION JA VIIPPOLAN
TONTTIEN KAUPUNKIARKEOLOGISESTA
KOETUTKIMUKSESTA KESÄLLÄ 1996
(TAV-96)**

Timo Ylimaunu

LUETTU. ASIKALLINEN
KERTOMUS. RHO - ARKISTOON
Majhahti
5.12.96

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO.....	1
ASPION JA VIIPPOLAN TONTTIEN MAAPERÄ JA TUTKIMUSALUEET.....	2
TASOKAIVAUSALUEEN STRATIGRAFIA.....	3
TASOKAIVAUSALUE.....	4
TULKINTAA.....	6
ARKISTOTIEDOT.....	8
KARTAT.....	9

JOHDANTO

Tornion Keskikadun länsipuolella olevilla Aspion ja Viippolan tonteilla suoritettiin historiallisen ajan kaupunkiarkeologinen koetutkimus heinäkuun 15. - 26. päivien välisenä aikana. Tutkimus tehtiin Museoviraston rakennushistorian osaston vaatimuksesta, koska tonteille aloitettiin samaisena 15. heinäkuuta uudisrakentaminen. Rahoituksesta vastasi Tornion vuokra-asunnot Oy. Kaivausjohtajan lisäksi palkattuna oli kolme kaivausapulaista. Kenttätutkimus ja jälkityöt suoritettiin yhteistyössä Tornionlaakson maakuntamuseon henkilökunnan kanssa ja kaivauslöydöt tullaan luetteloimaan maakuntamuseon kokoelmiin. Alkuperäiset kaivauskartat ja tutkimusraportti ovat arkistoituna maakuntamuseon kokoelmiin.

Aspion ja Viippolan tontit sijaitsevat Suensaaren länsiosassa Kaupunginlahden lounaisrannalla. Aspion tontin kaakkoispuolella on Åströmin kartano, joka on rakennettu 1800-luvulla. Viippolan tontin luoteispuolella noin 100 metrin päässä on sijainnut Tornion vanha raatihuone, joka tuhoutui tulipalossa vuonna 1871. Alue on ollut Tornion kaupungin vanha keskusta, jolle kaupunki muodostui 1600-luvulta lähtien. Tutkimusalue sijaitsi nykyisellä Keskikadun suojelualueella, johon liittyy seitsemän suojelukohdetta.

Aspion tontilla sijaitseva entisöity rakennus on rakennettu mahdollisesti jo vuonna 1728. Rakennuksesta löytyy kyseinen vuosiluku ja dendrokronologinen ajoitus tukee tätä. Aspion on Tornion vanhin jäljellä oleva asuinrakennus. Viippolan tontin ainoa säilynyt rakennus on myös 1800-luvun alkupuolelta peräisin.

Aspion ja Viippolan tontit ovat tuhoutuneet tulipaloissa mahdollisesti kolme kertaa vuosina 1671, 1679 ja Ison vihan aikana joko 1714 tai 1715. Näiden palojen jälkeen ei ole tietoa ovatko tutkimuskohteena olleet tontit palaneet (Mäntylä, Ilkka: Tornion historia I, 1971).

Tutkimuksen alkuperäisenä tarkoituksena oli selvittää yhden viikon aikana kuinka paksut kulttuurikerrokset tuhoutuisivat uudisrakentamisen takia. Tämä suunnitelma muutui kuitenkin ja rakennushistorian osaston esityksestä ja rakennuttajan

myönteisen suhtautumisen takia päätettiin Aspion tontilla suorittaa pieni koeluonteinen tasokaivaus.

Kiintopisteenä käytettiin rakennusurakoitsijan mittaamaa Aspion talon lounaiskulmassa ollutta korkeuskiintopistettä, joka oli N 60 järjestelmän mukaan 7,00 metriä.

ASPION JA VIIPPOLAN TONTTIEN MAAPERÄ JA TUTKIMUSALUEET

Rakennustöiden alussa tonteilta poistettiin pintamaa kaivinkoneella noin 0,5 metrin paksuudelta. Viippolan pihan luoteisosaan tehdyssä vesijohtokaivannossa tiilimurskaa ja luuta sisältänyt likamaakerros oli noin metrin paksuinen. Mahdollisesti kerroksen paksuus selittyy aikaisemmin tehtyjen maansiirtotöillä, koska muualla, kuten Viippolan pihalla, Viippolan ja Aspion rakennusten välissä sekä Aspion pihalla, likamaakerroksen paksuus ei ollut kuin korkeintaan 0,4 - 0,5 metriä. Tämän päällä oli 0,1 - 0,3 metriä paksu täytemaakerros.

Likamaakerroksen alla oli puhdas hiesukerros. Muutamissa kohdissa puhdas hiesukerros oli peittänyt alimmat likamaakerrokset. Onkin mahdollista, että kevättulvien mukanaan tuomat sedimentit ovat peittäneet varhaisimmat ihmisen toiminnasta syntyneet likamaa kerrokset.

Varsinainen tutkimusalue sijaitsi Aspion rakennuksen edessä, mihin jätettiin noin kahden metrin levyinen profiilipalkki. Palkista tutkittiin noin viiden metrin pituinen alue (katso yleiskartta). Tämän alueen kaakkoispuolelle maanpoiston jäljiltä jäi alin likamaakerros, joka seulottiin. Löytöinä tästä kerroksesta tuli pääasiassa keramiikkaa, puuesineiden osia, kuten kuorma-ahkion kölipuun kärki, lasia ja palamattomia luita. Lisäksi alueella oli laudasta valmistetun mahdollinen virtsakaivon jäänteet.

Viippolan pihalla sijaitsi puretun rakennuksen alla tiilistä valmistetun joko mahdollisen kellarin tai kakluunin perustan jäänteet. Rakennelman sisäpuoli oli vuorattu laudoilla ja ylimpänä oli styroksmuovieristeitä. Löytöinä oli nykyaikaisia pulloja, muovipusseina ja polkupyörän pumppu. Monet tiilet rakennelman yläosassa olivat nokeentuneet aivan mustiksi ja museotutkija Minna Heljala esittikin, että kyseessä voi olla mahdollisen kakluunin perusta. Rakennelman koillis- ja pohjoispuolella maaperä oli pääasiassa hiesua, joka tulkittiin rakennuksen perustassa käytetyksi täyteksi. Tästä kerroksesta tuli löytöinä liitupiipun varsi ja muutama punasavikeramiikan kappale.

TASOKAIVAUSALUEEN STRATIGRAFIA

Tasokaivausalueen kaakkoispuolelta dokumentoitiin piirtämällä likamaakerrokset (katso poikkileikkauskartta). Ylimpänä oli pihan täyteksi ollu multakerros, jonka alla oli harmaa hiekkakerros. Tämän alla oli tiilimurskasta, hiilikerroksista ja punaiseksi palaneesta maasta koostunut noin 0,1 - 0,2 metriä paksu kerros. Selvän palokerroksen alla oli noin paksuimmillaan viiden sentin paksuinen puukerros. Puukerroksen alapuolella oli kaksi selvää likamaa kerrosta, joista ylemmässä oli runsaasti hiiltä. Poikkileikkausalueen koillispäässä puukerros yhtyi likamaakerroksissa olleisiin paksuihin hirsiiin.

Likamaa kerrosten alla oli lounaisosassa viidestä kymmeneen sentin paksuinen havupuun kuoresta ja puun lastuista muodostunut kerros. Koillispäässä lastukerroksen paksuus oli yli kaksikymmentä senttiä. Lastukerroksen alla oli ohut sentin kahden paksuinen likamaa värjäymä, joka oli paikoin peittynyt puhtaaseen hiesukerrokseen. Alimpana oli puhdas hiesu.

TASOKAIVAUSALUE

Profiilipalkin luoteispuolen puhdistuksessa havaittiin täytemaakerroksen alapuolella olevan kuonaa ja palaneita kiviä, joiden takia tasokaivaukseen ryhdyttiin. Koordinaattilinjat vedettiin palkkia pitkin ja peruspisteenä oli $x=100$ ja $y=10$. Tasokaivauksessa poistettiin maakerrokset profiilipiirroksessa näkyvien kerrosten mukaan eli pyrittiin suorittamaan stratigrafinen kaivaus.

Tutkimusalueeksi avattiin miltei kolme metriä pitkä alue kuonakeskittymän kohdalle. Pihan täytemaa poistettiin lapioilla. Tämän alta paljastui palamattomista kivistä koostunut tasainen kiveys (katso tasokartta taso 1), joka rajautui ruutuihin $x=99$ ja $y=9 - 10$ sekä $x=100$ ja $y=9 - 10$. Kivien koko vaihteli pääasiassa viiden ja kymmenen sentin välillä. Muutama kivi oli halkaisijaltaan hieman suurempi noin 20 senttiä. Kiveyksen eteläosasta tuli löytöinä kaksi kolikkoa ja kaksi pronssiketjun katkelmaa. Muu löytöainesto koostui pääasiassa liitupiippujen katkelmista, rautanauloista ja palamattomasta luusta. Kaivaustason koillisosassa oli punaiseksi palanut hiekan ja hiesun alue sekä hiilialue.

Toisessa kerroksessa tutkimusaluetta laajennettiin miltei kaksi metriä koilliseen, koska alueelta tuli esille palaneen rakennuksen perustaksi tulkittu paloalue (katso tasokartta taso 2). Tutkimusalueen keskellä ollut kiveys poistettiin ja sen alta paljastui heikasta ja hiesusta koostunut kerros. Voimakkaasti hiiltynyt ja nokinen kerros rajautui tutkimusalueen poikki kulkeneen hirren, ruuduissa noin $x=101$ ja $y=9 - 10$, koillispuolelle. Hiiltyneet lattialaudat olivat x-akselin suuntaiset. Punaiseksi palanut kerros sen sijaan ulottui myös hirren lounaispuolelle rajautuen kuitenkin ruutuihin $x=99 - 100$ ja $y=10$. Tutkimusalueen lounaisosassa oli likamaa kerros, missä oli joukossa runsaasti tiilimurskaa. Likamaan keskellä sijaitsi lisäksi puun ja lastun sekainen alue. Ruuduissa $x=100$ ja $y=9 - 10$ paljastui kaivausalueen halki kulkenut puu. Edellisessä tasossa näkyneen kiveyksen kohdalta ja lounaispuolelta saatiin talteen kuonaan.

Kolmannessa kaivauskerroksessa poistettiin palokerros, jonka alta paljastui koko tutkimusalueen peittänyt puulattia (katso tasokartta taso 3). Ruudussa $x=100$ ja

$y=10$ oli halkaisijaltaan noin 20 - 30 senttisiä palamattomia kiviä. Kun taas ruuduissa $x=100 - 101$ ja $y=9$ ruuduissta oli halkaisijaltaan noin kymmen senttisiä palaneita kiviä. Löytöinä kerroksesta saatiin talteen kolikoita, pronssinen nappi, liitupiipunkatkelmia ja palamattomia luita.

Neljännessä kerroksessa poistettiin puulattia ja sen alapuolinen hiilen sekainen likamaakerros. Lattia oli valmistettu halkaistuista puista, joiden alapuoli oli kupera. Lautojen leveys noin 15 - 16 senttiä ja paksuus noin 5 - 8 senttiä. Lattiakerroksen alta saatiin löytöinä kolikko, lasiastian jalka, nahkaa ja palamatonta luuta. Kaivausalueen eteläosassa ruudussa $x=98 - 99$ ja $y=10$ oli likamaan seassa runsaasti leikeltyjä nahan palasia sekä eläimen karvoja. Ruuduissa $x=101 - 102$ ja $y=9 - 10$ oli profiilipiirroksessa näkyviä puita. Tutkimusalueen luoteisosassa paljastui salvoksellisen rakennuksen hirsikehikon kulma.

Näiden jälkeen poistettiin likamaa sekä puun kuorta ja lastua sisältäneet kerrokset (katso tasokartta taso 5). Likamaakerros koostui lähinnä hiesusta. Salvoksellisen rakennuksen sisäpuolella likamaan alapuolisen lastukerroksen pinnassa oli paljon kuusen neulasia ja oksia. Ruuduissa $x=98 - 100$ ja $y=8 - 10$ paljastui salvoksellisen rakennuksen seinä- tai perustahirret. Salvos oli tehty veistämällä nelikulmainen kolo nurkassa olevan alimman hirren yläpintaan. Nurkassa oli salvoksen kohdalla pystyyn isketty paalu. X-akselin suuntaisessa hirressä oli veistetty kolo mahdollisesta salvosta tai lattialautaa varten. Rakennuksessa ei ollut puulattiaa ruudussa $x=99$ ja $y=9$, mahdollisesti lastu- ja kuusenhavukerros on toiminut lattiana. Ruudussa $x=99$ ja $y=8$ oli jäljellä kolme lattiahirttä. Ne asetettu y-akselin suuntaisen seinähirren alle. Ruudussa $x=98$ ja $y=10$ tuli näkyviin toinen y-akselin suutainen seinähirren pää. Ruudussa $x=100$ ja $y=9$ oli seinähirren alapuolella likamaa kuoppa, jonka yläpinnassa oli palaneita kiviä. Palaneiden kivien välissä oli harmaasavista *Westerwald?* sinilasitteista keramiikkaa ja nahkaisia kengänkantalappuja. Palaneiden kivien alapuolella oli puunkuori- ja lastukerroksessa veistettyjä, palamattomia hirren pätkiä ja palamattomia luita. Kuopan halkaisia oli 0,8 metriä ja syvyys 0,4 metriä. Ruuduissa $x=101$ ja $y=8 - 10$ on ylempää puukerrosta ja ruudussa $x=102$ ja $y=10$ hirrenpää.

Näistä alimmista kerroksista tuli löytöinä rautanaula, lasia, keramiikkaa, lasia, nahan palasia ja palamatonta luuta.

Kaivauksen lopuksi havaittiin tasokaivausalueen ulkopuolella olevassa profiilissa ruudussa $x=97$ ja $y=11$ laotalattian jäänteet. Lattialautojen päältä löytyi keramiikkaa profiilin puhdistuksessa. Tämän havainnon takia kaivausaluetta laajennettiin noin 1,5 metrin pituudelta ruutuihin $x=97$ ja $y=9 - 11$.

Laajennuksessa paljastui kokonaisuudessaan salvoksellisen rakennuksen toinen y-akselin suuntainen perushirsi (katso tasokartta kaivausalueen laajennus taso 5). Rakennuksen sisätila oli leveydeltään 1,5 - 1,6 metriä. Rakennus oli pystytetty noin 25 sentin päähän toisesta rakennuksesta, jonka perushirsi oli $x= 98$ kohdalla y-akselin suuntaisesti. Rakennuksen lattialaudat paljastuivat ruuduista $x=97$ ja $y=9 - 11$ ja ne olivat x-akselin suuntaiset. Ruudussa $x=97$ ja $y=11$ olleiden lattialautojen päät oli veistetty kiilamaisiksi. Lattian alla oli tukihirsi 90 asteen kulmassa lattialautoihin nähden. Rakennus oli pystytetty noin 0,1 metriä paksun puhtaan hiesukerroksen päälle. Kummassakin rakennuksessa perustana oli ollut hirsikehikko. Hiesun alta paljastui alimpana kerroksena puunkuori- ja lastukerros, joka oli puhtaan hiesukerroksen päällä. Lattiakerroksen päältä saatiin talteen löytöinä keramiikka-astian kappaleita.

TULKINTAA

Aspion tontilla tavatuista kerroksista vanhin on stratigrafian perusteella hirsien työstössä syntynyt puunkuori- ja lastukerros. Koska lastukerros oli tontilla laajalla alueella, on se syntynyt mahdollisesti huomattavan puunveistoaktiiviteetin yhteydessä. Kysymykseen, onko kyseessä ollut kaupungin talojen hirsien veisto vai jokin toinen tarve, ei voi vielä vastata.

Seuraavaa vaihetta edustavat salvokselliset rakennukset, joista ensimmäisenä havaittu on mahdollisesti ollut karjasuoja ja toinen asuinrakennus. Kolmannessa

vaiheessa tontilla on sijainnut mahdollisesti suurempi asuinrakennus, jonka lattialaudat peittivät koko kaivausalueen. Kyseessä voi olla 1600-luvulta peräisin oleva rakennus. Toisessa tasossa havaittu palanut rakennus, jonka jäänteet havaittiin kaivausalueen koillisosassa, edustaa neljättä vaihetta. Koska rakennus ja kerros, missä se sijaitsi, oli voimakkaasti palanut, herää kysymys onko edustaako tämä taso vuonna 1714/15 kaupungin tuhonnutta tulipalokerrosta. Tämän jälkeen tontilla on kuonalöytöjen perusteella toiminut ainakin sepän paja, jossa on mahdollisesti valmistettu kaupungin uudisrakentamisen yhteydessä tarvittuja rautanauloja ja muita esineitä. Voi olla mahdollista että paja on toiminut tontilla vuosien 1714/15 ja 1728 välisenä aikana.

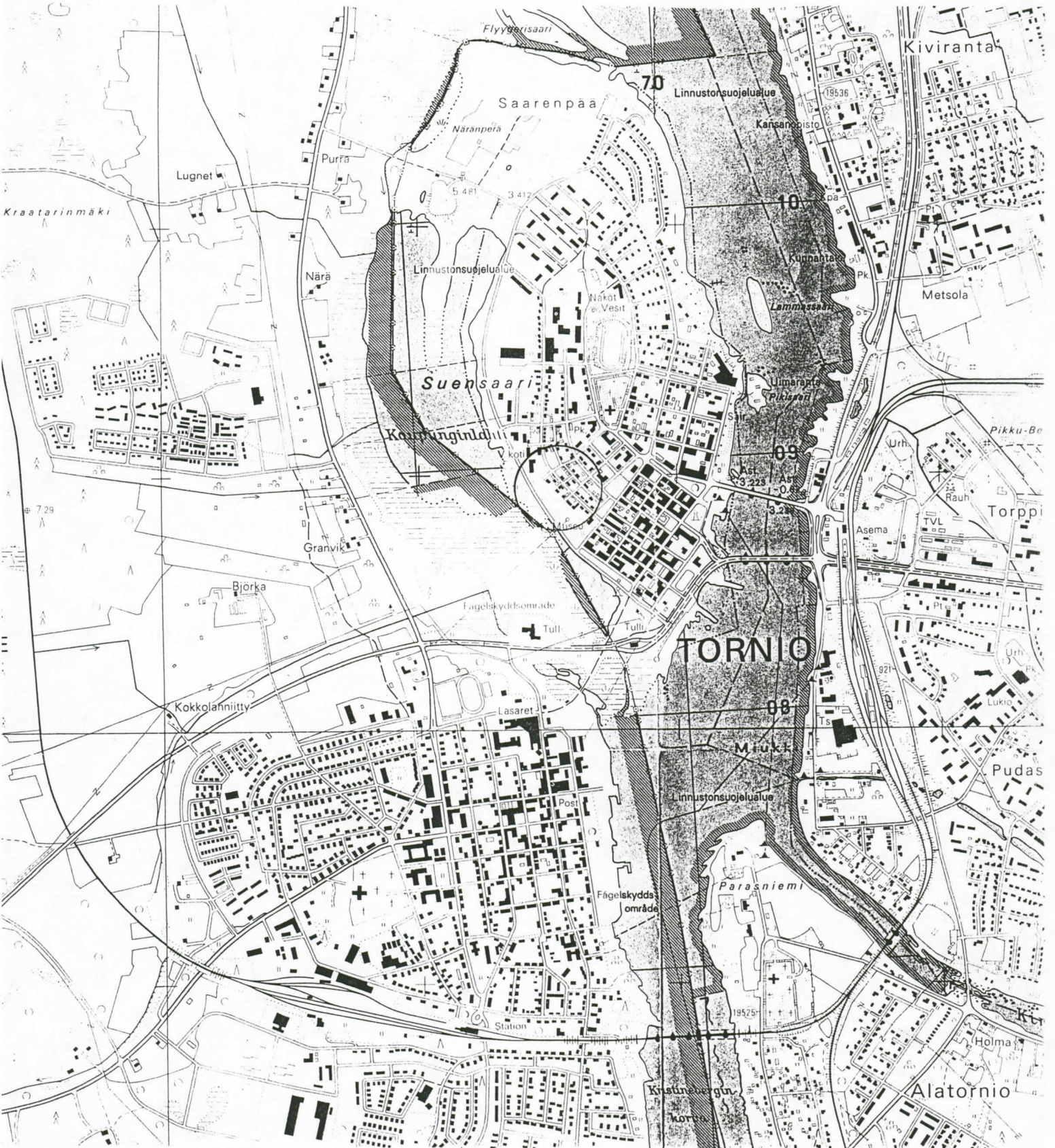
Tulkinnat ovat vasta alustavia ja ne tarkentuvat tai mahdollisesti muuttuvat löytömaterialin tutkimuksen yhteydessä. Etenkin on mielenkiintoista saada selville mikä rakennusvaihe on tuhoutunut vuoden 1714/15 tulipalossa. Löydetyt kolikot antaisivat viitteitä ylimpien kerroksien ajoituksesta, mutta tällä hetkellä niitä ei ole vielä konservoitu. Samoin keramiikan ja liitupiippujen tutkimus valaisee aikanaan stratigrafisten kerrosten ajoitusta.

ARKISTOTIEDOT

Tornion Aspion ja Viippolan tonttien kaupunkiarkeologinen koetutkimus
15. - 26. heinäkuuta 1996 (TAV-96).

Kunta:	Tornion kaupunki	
Kaupungin osa:	Suensaari	
Maanomistaja:	Tornion kaupunki	
Peruskartta:	2541 03 TORNIO	
Koordinaatit:	x=7305 92 y=2506 56 z=6	
Kaivausdokumentaatio:	kartat	8
	diakuvat	72
	MV-kuvat	103

OTE PERUSKARTASTA 2541 03 TORNIO (1982)

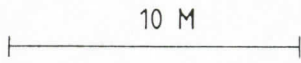

TORNIO ASPIO VIIPPOLA

TIMO YLIMAUNU 1996

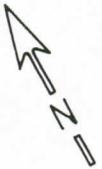
YLEISKARTTA POHJANA ASEMAPIIRUSTUS 1:200

MK 1:200

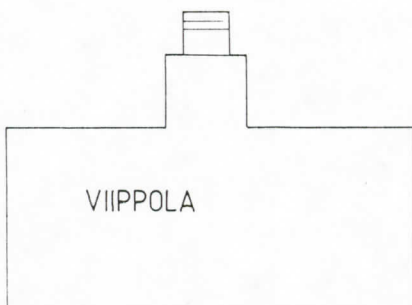

Piirt. T. Ylimaunu

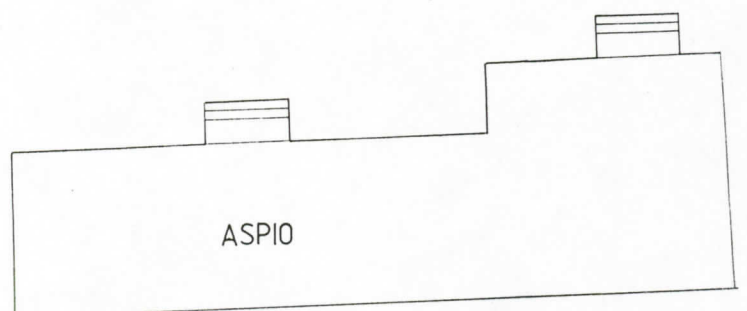
KESKIKATU

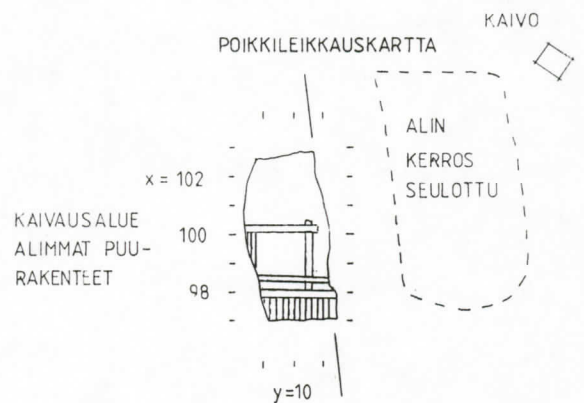
KELLARI

VIIPPOLA

ASPIO

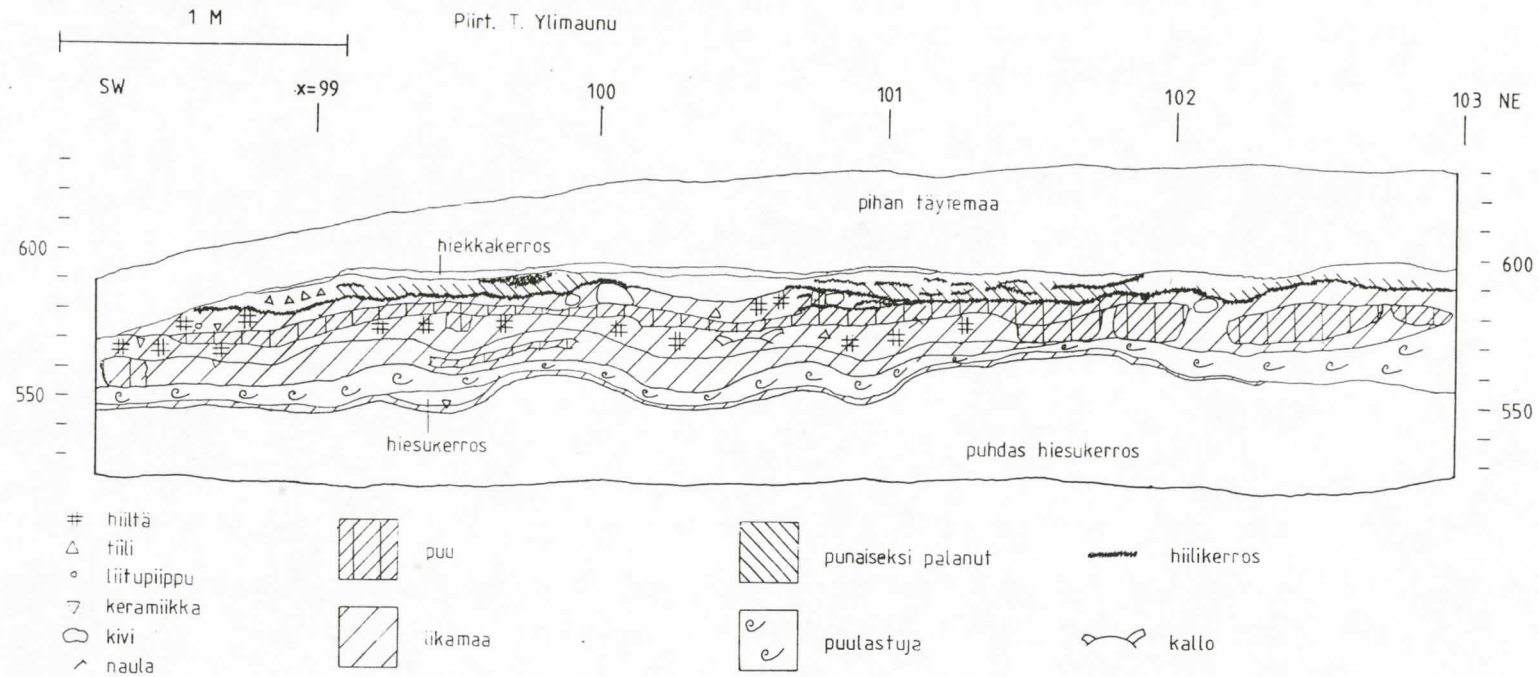
TORNIO ASPIO VIIPPOLA

TIMO YLIMAUNU 1996

POIKKILEIKKAUSKARTTA
MK 1: 20

Z = M MPY

Piirt. T. Ylimaunu

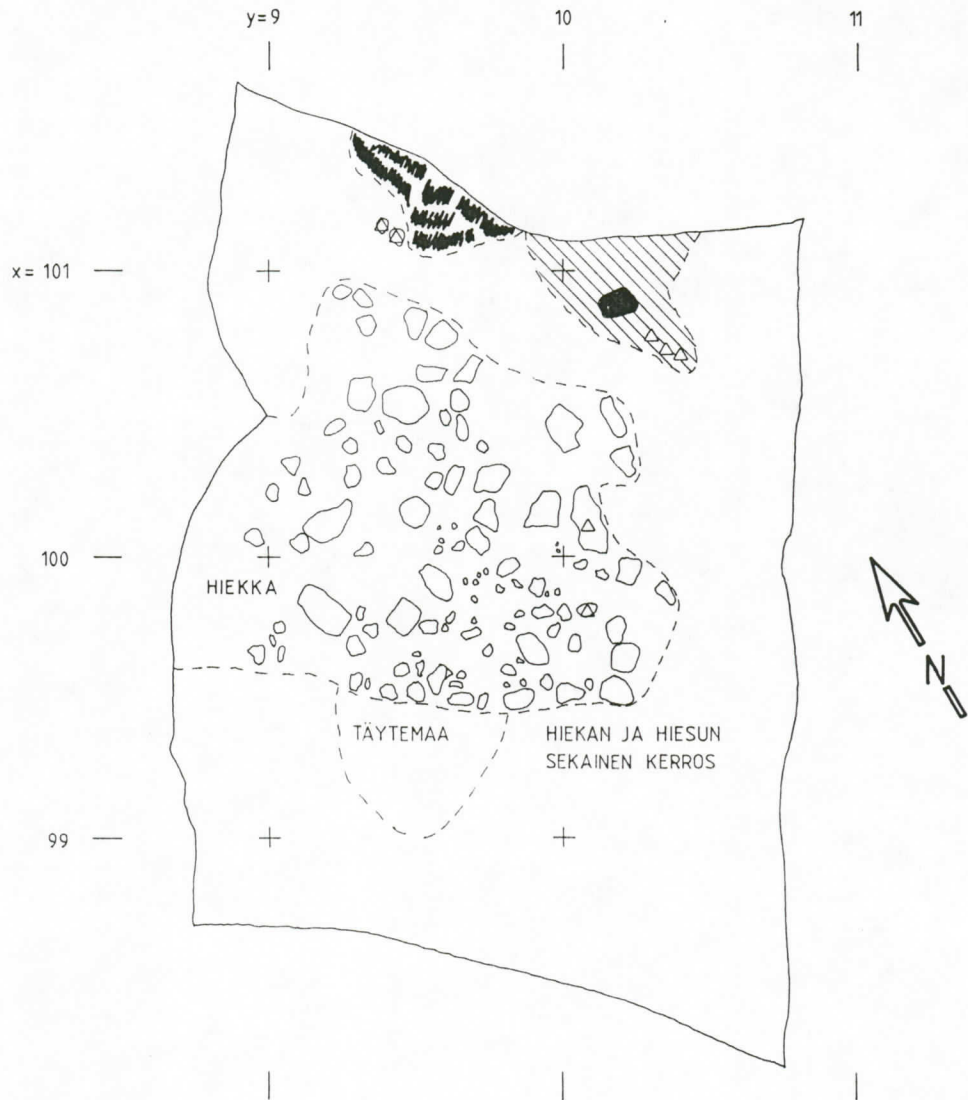
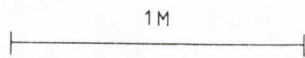
TORNIO ASPIO VIIPPOLA

TIMO YLIMAUNU 1996

TASOKARTTA TASO 1
MK 1:20

Piirt. T. Ylimaunu

- KIVI
- △ TILI
- HIILI
- ▨ PUNAISEKSI PALANUT

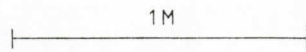

TORNIO ASPIO VIIPPOLA

TIMO YLIMAUNU 1996

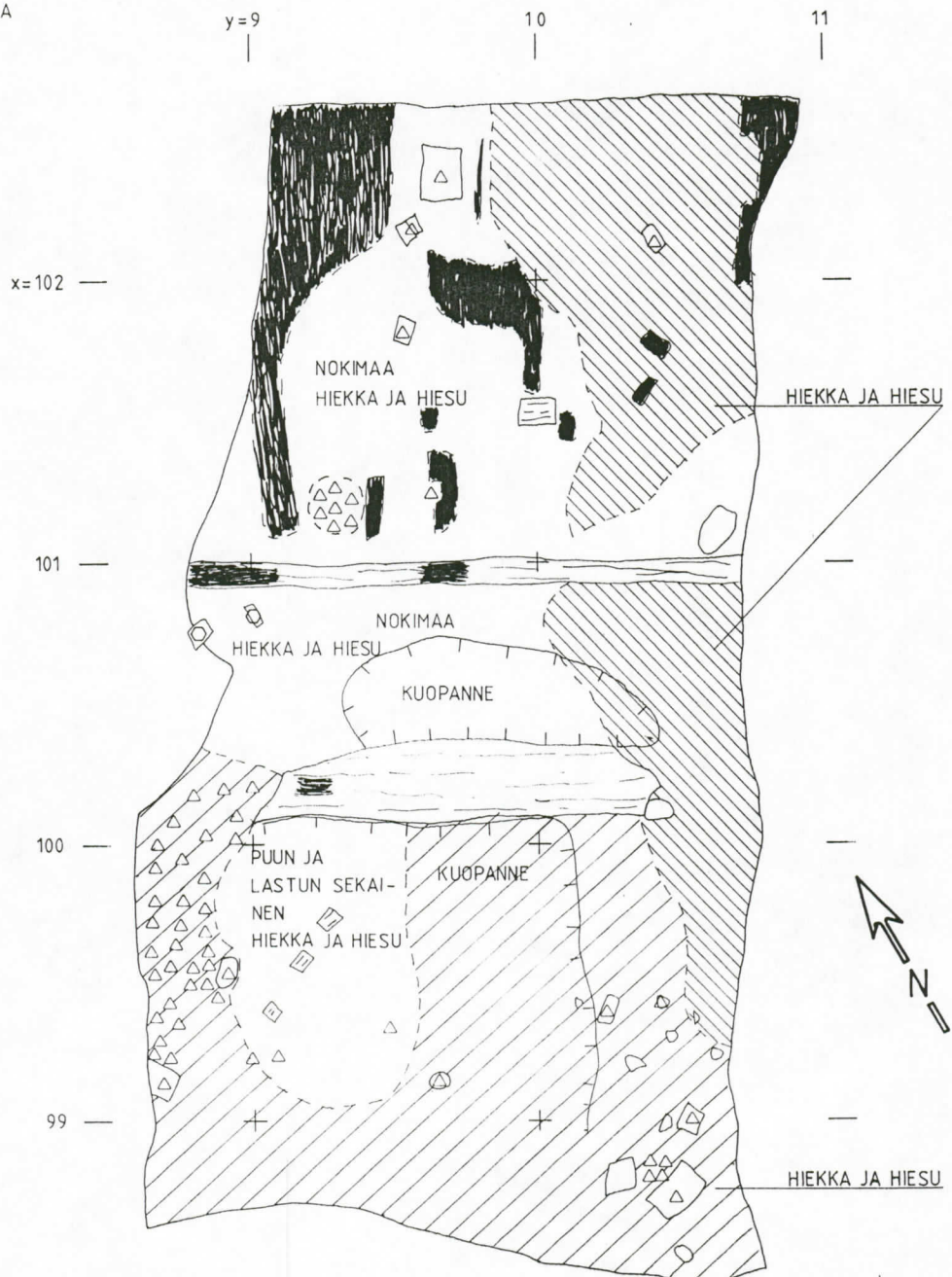
TASOKARTTA TASO 2

MK 1:20

Piirt. T. Ylimaunu

- KIVI
- TIILI
- PUU
- HIILI
- PUNAISEKSI PALANUT
- LIKAMAA
- KUONAA

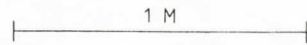

TORNIO ASPIO VIIPPOLA

TIMO YLIMAUNU 1996

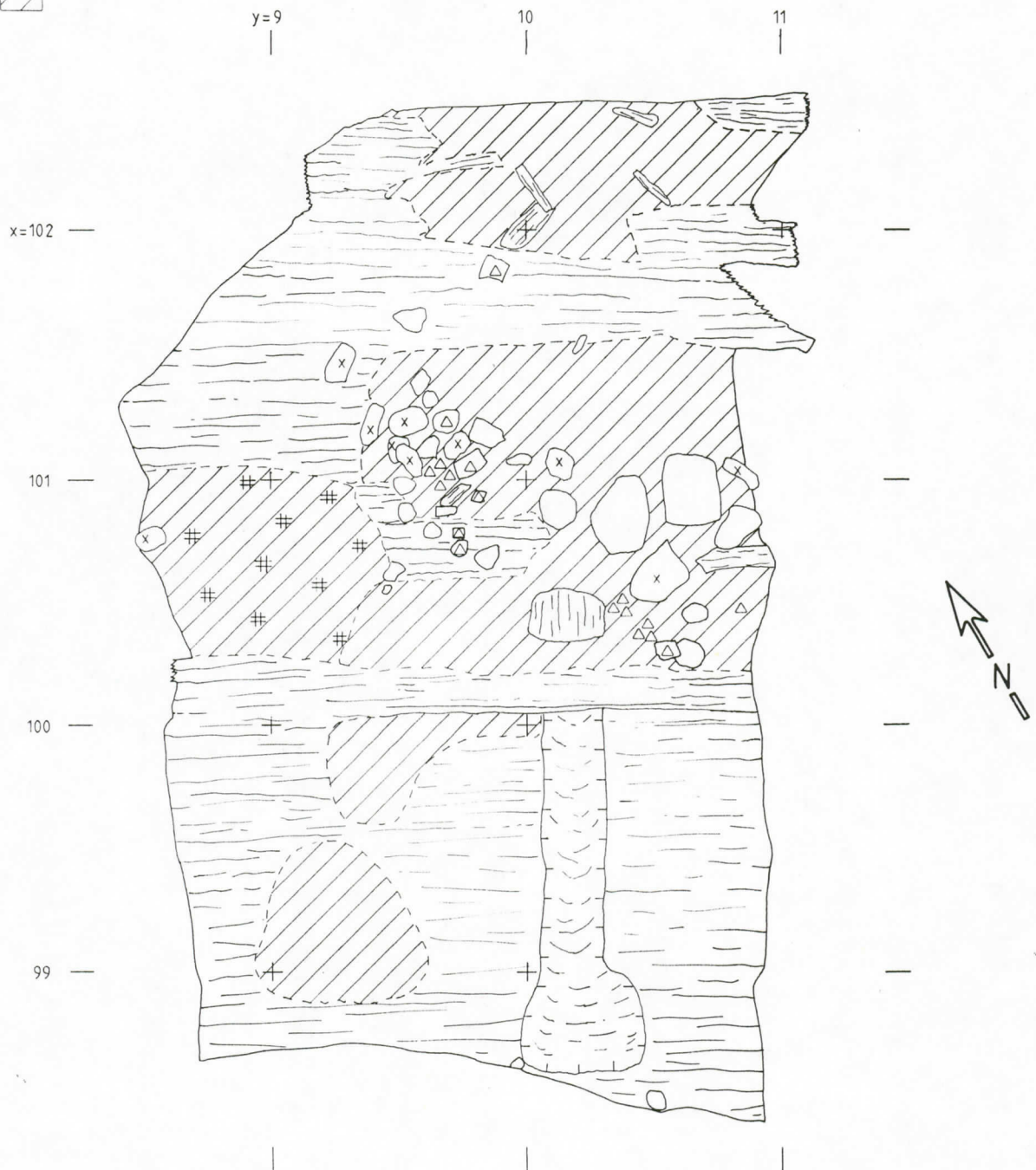
TASOKARTTA TASO 3

MK 1:20

Piirt. T. Ylimaunu

- △ □ TIILI
- KIVI
- x PALANUT KIVI
- # HIILI
- ▨ PUU
- ▧ LIKAMAA

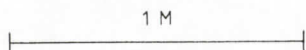

TORNIO ASPIO VIIPPOLA

TIMO YLIMAUNU 1996

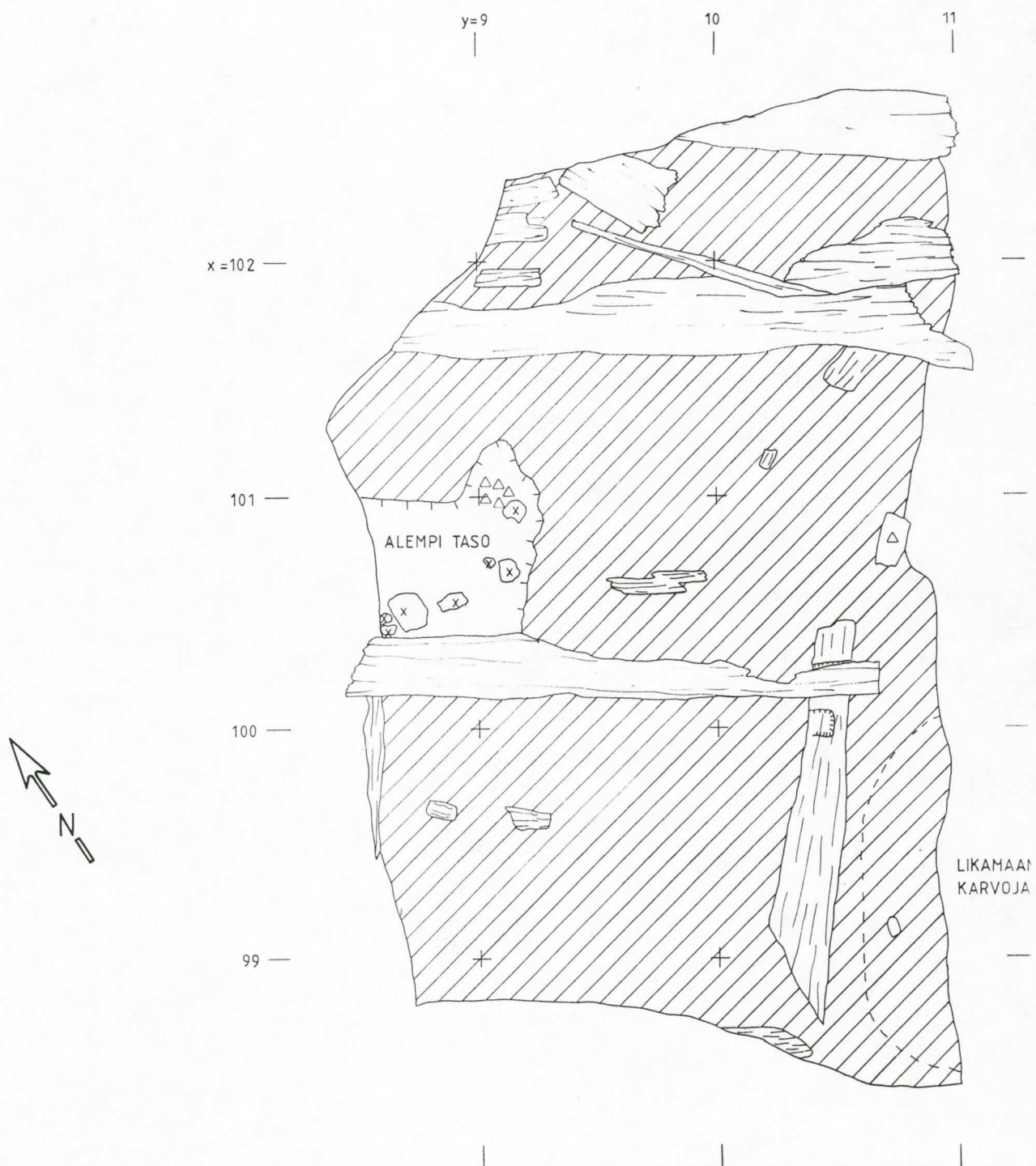
TASOKARTTA TASO 4

MK 1:20

Piirt T. Ylimaunu

- TIILI
- KIVI
- PALANUT KIVI
- PUU
- LIKAMAA

TORNIO ASPIO VIIPPOLA

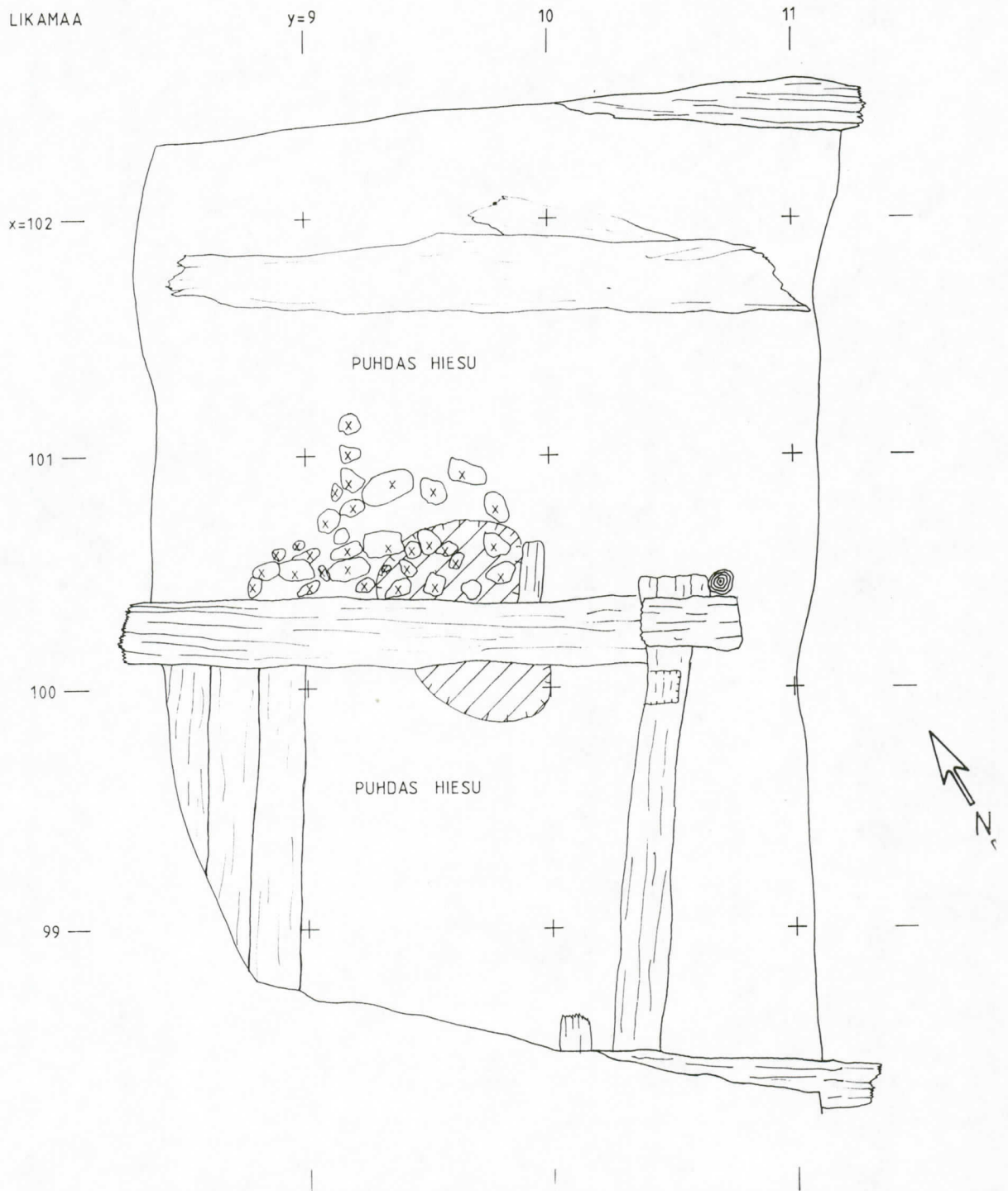
TIMO YLIMAUNU 1996

TASOKARTTA TASO 5

MK 1:20

Piirt. T. Ylimaunu

- PUU
- KIVI
- PALANUT KIVI
- LIKAMAA

TORNIO ASPIO VIIPPOLA

TIMO YLIMAUNU 1996

TASOKARTTA KAIVAUSALUEEN LAAJENNUS TASO 5

MK 1:20

Piirt. T. Ylimaunu

PUU

SAVIASTIA

